

SPIS TREŚCI

Tom I

ROZDZIAŁ I	13
<i>Cel i rozkład książki.</i>	
ROZDZIAŁ II	15
<i>Wybuch powstania. Zapatrywanie się na ten wypadek i rozumowanie. Pierwsze wiadomości z Paryża. Przyjazd do Krakowa wraz z Ludwikiem Wodzickim. Jakie postanowienie ma powziąć Galicja? Spisek i Ława. Konserwatyści i ich usposobienie. Czas. Różne teorie. Niema widoków obcej pomocy. Parcie spisku i ruchu. Stawiamy opór. Komitet dla rannych. Półrodek. Dalsze wiadomości z Paryża usuwają wszelkie nadzieje obcej pomocy. Powstanie nie na rękę cesarzowi Napoleonowi. Głosy półhurzędowych dzienników francuskich. Monitor o powstaniu. Mowa ministra bez teki Billault. Zdążamy do potępienia powstania. Przedtem znosimy się z białymi w Warszawie. Ich odpowiedź. Żądamy stanowczego słowa od Hotelu Lambert.</i>	
ROZDZIAŁ III	28
<i>Hotel Lambert przesyła kuriera z instrukcją spiesznego zaniechania powstania. Cyfrowana depecha odwołująca te instrukcje. Trzeba jak najdłużej przetrzymać walkę. Przełom. Zmiana w zachowaniu się rządu francuskiego i jego organów. Wystąpienia dzienników i ministrów angielskich. Postępowanie władz austriackich w Galicji. Zachowanie się dzienników wiedeńskich. Listy Hotelu Lambert, objaśniające cyfrowany telegram. Zmiana położenia. Konwencja prusko-rosyjska z dn. 8 lutego. Ojców i Miechów. Langiewicz. Przyjazd Stanisława Tarnowskiego z Paryża do Krakowa. Józef Szujski i grono krakowskie. Wysłanie Ludwika Wodzickiego do Paryża. Powody popierania powstania. Zurot w położeniu europejskim. Konwencja i jej losy. Misja ks. Ryszarda Metternicha. Ks. Metternich wyjeżdża do Wiednia. Widoki poważne.</i>	
ROZDZIAŁ IV	48
<i>Dymisja członków Rady Stanu. Rząd tajny i dyktaturm Langiewicza. Udaje się do jego obozu w Goszczy z poleceniami Hotelu Lambert. Rozmowa z Langiewiczem. Grochowiska. Oddziaływanie upadku dyktatury na zewnątrz i wewnątrz.</i>	
ROZDZIAŁ V	56
<i>Misja ks. Metternicha. Instrukcje cesarza Napoleona. Poważne widoki. Usposobienie, jakie ks. Metternich zastaje w Wiedniu. Misja ks. Metternicha, zakończona jego powrotem do Paryża 23 marca. Pierwsze początki interwencji dyplomatycznej. Ważność wyjazdu ks. Metternicha do Wiednia i jego misji, w skutku czego wciągnięci jesteśmy w wypadki. Potrzeba popierania powstania ze względów zewnętrznych. Odnosne instrukcje Hotelu Lambert. Paweł Popiel w Paryżu. Grono Krakowskie popiera a następnie przystępuje do powstania. Pomocnicza organizacja narodowa w Galicji. Wpływ upadku dyktatury na wypadki. Pozostaje tajny Rząd Narodowy. Rozmowa ks. Czartoryskiego z Napoleonem III o rozbiciu Langiewicza. Wstępuję do redakcji Czasu. Program. Biuro Krakowskie dla zagranicy. Przesady. Słowa Bismarcka.</i>	
ROZDZIAŁ VI	64
<i>Brak wiadomości o skutku misji ks. Metternicha. Nasz niepokój. Wysłany jestem do Paryża. Rozmowa w Wiedniu z ks. Leonem Sapiehą. Rochebrune. Moje na wstępie w Paryżu wrażenie. Hotel Lambert. Rozmowa ks. Czartoryskiego z Napoleonem III. Niepowodzenie misji ks. Metternicha. Odpowiedź jaką przywiózł. Interwencja dyplomatyczna. Opinia publiczna. Krzyżujące się wpływy w radzie koronnej. Rozprawy w senacie nad sprawą polską. List cesarza do ministra Billault. Rozmowa z Waleuskim. Wizyta u pani Waleuskiej. Rozmowa z panią Cornu i myśli oraz usposobienie cesarza. Nie chce mnie przyjąć. Mój sąd o położeniu i o cesarzu. Obiad z obywatelami z wszystkich części Polski. Moje przemówienie. Powody niezaniechania powstania. Pożegnanie. Walewski jako ostatnie słowo przysłał mi numer La Patrie, z oficjalną wzmianką o przebiegu układów. Wracam do Krakowa.</i>	

ROZDZIAŁ VII	85
<i>Rozmowa z Adamem Potockim po powrocie z Paryża. Jadę do Lwowa. Komitet narodowy dla Wschodniej Galicji. Franciszek Smolka. Oczekiwanie interwencji dyplomatycznej. Stosunki z tajnym Rządem Narodowym w Warszawie. Ks. Władysław Czartoryski przedstawicielem tego rządu za granicą.</i>	
ROZDZIAŁ VIII	89
<i>Amnestia.</i>	
ROZDZIAŁ IX	95
<i>Interwencja dyplomatyczna.</i>	
ROZDZIAŁ X	105
<i>Dymisje Rad powiatowych i gubernialnych. Dymisja arcybiskupa Felińskiego jako członka Rady Stanu. Nominacja generała Berga. Wypadki wewnętrzne. Sierakowski na Litwie. Rząd Narodowy. Melesyk. Wzięcie Pueli. Oddziały galicyjskie. Władze austriackie. Julian Dunajewski. Wybuch na ulicy teatralnej i odezwa Dyrekcji policji. Zbrojne powstanie i warunki, w którym prowadzone było, przemienia się w zbrojną demonstrację. Dowódcy. Organizacja narodowa w Galicji. Ława Komisarze Rządu Narodowego. Dwa komitety Galicyjskie. Stosunek ich do tajnego Rządu Narodowego warszawskiego. Grono krakowskie i Biuro krakowskie. Tajny Rząd Narodowy. Typy i wyobrażenia ówczesne. Wyroki i morderstwa. Memorial z 15 sierpnia 1863 r. Memorial dla Papieża. Wypawa Jordana. Cudzoziemcy.</i>	
ROZDZIAŁ XI	149
<i>Murawiew. Ustąpienie Wielopolskiego. Berg. Zmiany w Rządzie Narodowym. Dawny Rząd Narodowy powraca. Niepodległość. Wypawa na Wołyn. Odessa. Dymisja Walewskiego. Dalszy ciąg interwencji dyplomatycznej. Odpowiedź księcia Górczakowa i zachowanie się mocarstw. Zjazd w Frankfurcie. Złudzenia i nadzieje. Myśl uznania powstania za stronę wojującą przez odsądzenie Rosji od prawa posiadania Polski. Myśl okupacji austriackiej. Zamach na Rząd Narodowy. Traugutt. Zamach na Berga. Nowa walka z Rządem Narodowym o Galicję. Traugutt staje na czele Rządu Narodowego. Mierosławski. Aresztowania w Galicji. Stanisław Tarnowski aresztowany. W. ks. Konstanty. Pomyślniejszy zwrot w Wiedniu. Cesarz Napoleon występuje z myślą kongresu. Kongres nie przychodzi do skutku. Nie otrzymujemy hasła do odwrotu. Melesyk. Sprawa księstw duńskich. Bismarck.</i>	
ROZDZIAŁ XII	169
<i>Oplakany stan kraju. Rząd Narodowy. Hasła. Zawieszenie Czasu. Stan oblężenia w Galicji. Samozwańczy Rząd Narodowy w Warszawie. Oparcie mu się w Krakowie. Ostateczna rozmowa cesarza Napoleona z ks. Czartoryskim. Cesarz zaleca stanowczo zaniechanie powstania. Przemawiamy za zakończeniem powstania. Oświadczenia Czasu. Odsuwamy się od wszelkiego działania. Uwagi końcowe.</i>	
TOM II	
ROZDZIAŁ I	183
<i>Przyczyny upadku państwa. Wielkość upadku w stosunku prostym do przyczyn. W tym samym stosunku trudności odbudowania. Stopień upadku państwa polskiego; jego podwójna przyczyna. Stąd wynikające trudności w rozwiązaniu zadania polskiego. Niepodległości cel, warunek niezbędny i środek. Byt narodowy musi być sam dla siebie celem. Upadek ducha publicznego i podniecanie takowego. Obojętność i gorączka. Droga pośrednia. Wychowanie dwóch ostatnich pokoleń. Niepodległość i obca pomoc. Interes europejski i granice 1772 r. Litwa i Prowincje Południowo-zachodnie. Uniemożliwienie kompromisowego rozwiązania zadania polskiego pod panowaniem rosyjskim. Poświęcenie rzeczywistości.</i>	

ROZDZIAŁ II 194

Stan społeczeństwa polskiego od 1831-1856 r. Prostracja i apatia. Spiski i gorączka. Kraj i emigracja. Wynikłe stąd wychowanie pokolenia. Dwa ważne wypadki. Zmiana tronu w Rosji i rządy Napoleona III we Francji. Korzyści niebezpieczeństwa. Aleksander II. Zmiana tronu, systemu i reformy. To wszystko mogło być przez Polaków zużytkowanym. Co temu stało na przeszkodzie? Powody wewnętrzne. Wpływy zewnętrzne. Zasada narodowości postawiona przez Napoleona III. Trudny do zrozumienia dla potomnych urok oraz wpływ Napoleona III. Wiara w niego. Jej powody w Polsce. Zamiary Napoleona III względem sprawy polskiej i zwierzenia. Myśli Napoleońskie. Rozmowa z ks. Albertem angielskim. Zygmunt Krasiński. Księżęta Czartoryscy. Adam Potocki. Hr. Aleksander Walewski. Pierwsza jego rozmowa polityczna z Andrzejem Koźmianem. Początki rad i zwierzeń poufnych. Wojna włoska. W tych okolicznościach powstać musiała sprawa polska; szło o to, czy zbawczo, czy zgubnie. Wygłoszone wyobrażenie o sobie narodu polskiego. Wpływ mylnej nauki historii i wpływ poezji. Stąd błędny sąd o położeniu. Odzyskanie bytu państwowego niemożliwe bez obcej pomocy. Zbrojne powstanie winno być wykluczone w Polsce. Pośrednia droga. Galicja ustąpiła na nią. Adres do ministra stanu Schmerlinga z 4 stycznia 1861 r. Andrzej Zamoyski.

ROZDZIAŁ III 211

Przyczyny ruchu polskiego. Napoleon III. Jego działanie w sprawie polskiej od wojny krymskiej do wypadków warszawskich. Wojna krymska. Kongres paryski. Napoleon III szuka załatwienia sprawy polskiej za pomocą Rosji przez ściśle z nią stosunki i stopniowe ustępstwa Rosji na rzecz Polski, Francji na rzecz Rosji na wschodzie. Granica Renu. Memoriał ks. Adama Czartoryskiego dla hr. Morny, jadącego na koronację cesarza Aleksandra II. Dalsze rokowania Francji z Rosją. Równoległe postępowania Aleksandra II względem Polaków i bieg wypadków w kraju. Zjazd w Stuttgarcie. Obietnice Aleksandra II, które zadawała Napoleon III. Towarzystwo Rolnicze. Napoleon III stawiając zasadę narodowości, zespala się ze sprawą polską, chociaż bezpośrednio ma na celu włoską. Wojna włoska zmusza Napoleona III do ściślejszych jeszcze z Rosją stosunków. Aleksander II nie chce się dać skłonić do zaboru Galicji. Cesarz Napoleon nie porzuca myśli rozwiązania sprawy polskiej za pomocą Rosji; odpycha w 1860 r. przymierze z Austrią. Polecenie dane przez hrabiego Gohuchowskiego ks. Czartoryskiemu. Cesarz Napoleon żywi jak najlepsze a daleko idące nadzieje co do rozwiązania sprawy polskiej przez Rosję. Widoki bezmyślne związku Francji z Rosją dla Polski mają być zmarnowane. Wychowanie polityczne społeczeństwa polskiego. Dalszy wpływ dwóch emigracji, szalonej i rozsądnej. Wpływ piśmiennictwa polskiego. Dzienniki francuskie, piszące z natchnienia i za pieniądze polskie, zwiększają złudzenie. Wieści o przewrotach w Rosji.

ROZDZIAŁ IV 233

Krótki rys wypadków w kraju od wojny włoskiej w 1859 r. do powstania polskiego w 1863 r.

ROZDZIAŁ V 259

Udział czterech w kraju czynników w katastrofie. O pierwszych przemówieniach Aleksandra II do Polaków. Mylne porównanie położenia Polski do położenia Włoch. Wpływ tego porównania na ruch Polski. Mierosławski. Demonstracje dziełem spisku w różnych jego odcieniach. Jakie wrażenie wywołują demonstracje warszawskie. Zachowanie się Napoleona III wobec demonstracji i wypadków lutowych 1861 r. Postępowanie rządu i władz rosyjskich z demonstracjami. Dwojakie jego powody. Rozmowa Napoleona III z ambasadorem Kisielewem. Towarzystwo Rolnicze i demonstracje uliczne. Biali. Nie spełniają swojego zadania i powołania. Przyczyna główna dalszych błędów i katastrofy. Celem pierwszym, który należało sobie postawić było położenie końca spiskowi i demonstracjom, zażegnanie powstania. Nie następuje odłączenie się białych od demonstracji. Biali demonstracji nie potępiją. Brak odwagi cywilnej. Hotel Lambert nie przychodzi białym z pomocą. Błędne koło. Bez wojny obrona droga musi prowadzić do zguby. Misje powierzone przez białych hrabiemu Stanisławowi Platerowi oraz innemu wysłannikowi. Nie było żadnych widoków wojny. Pomimo tego biali nie potępią ruchu. Na skrzydłach demonstracji ukazuje się Wielopolski.

Wstąpienie Wielopolskiego do rządu. Aleksander Wielopolski. Rozdział społeczeństwa i działania politycznego na trzy części. Biali. Wielopolscy. Czerwoni. Ogólne przyczyny oddalające białych od Wielopolskiego. Niepodległość i wiara w obcą pomoc powodami i wymówkami dla których biali nie popierają Wielopolskiego. Dlaczego biali wobec niebezpieczeństwa spisku oraz wskazówek, że wojny o Polskę nie będzie, nie dokonali zerutu i nie połączyli się z Wielopolskim? Dlaczego Wielopolski nie pozyskał białych? Zniesienie Towarzystwa rolniczego. Żałoba narodowa. Hotel Lambert i Wielopolski. Dziennikarstwo polskie i Wielopolski. System Wielopolskiego lekceważył spisek, zajmuje się głównie niechęcią białych. Trudność ubezwładnienia spisku; brak pomocy białych. Wpływy zewnętrzne. Hotel Lambert i jego skład. Księżę Władysław Czartoryski. Generał Władysław Zamoyski. Biuro paryskie Hotelu Lambert. Stosunek Biura do kraju. Hotel Lambert i Napoleon III. Zachowanie się Napoleona III i jego rządu wobec polskich wypadków od demonstracji lutowych 1861 r. do przybycia W. Ks. Konstantego do Warszawy. Co wprowadza w błąd Hotel Lambert. Zachowanie się rządu rosyjskiego. Stosunki francusko-rosyjskie. Wielopolski i stosunki zewnętrzne. Powody mające sąd o istotnym położeniu. Sprawa włoskańska. Nowa doniosła zdobycz Wielopolskiego. W. Księżę Konstanty i jego namiestnictwo. Rzeczywistość wobec złudzeń. Sposobna do zerutu chwila. Wzmocnienie się do spisku. Udział duchowieństwa w ruchu. Wmówienie w siebie rozpacz. Strzał dany przez spisek do W. Księcia. Chwila rozstrzygająca i ostatnia zmarnowana, obraca się na korzyść spisku. Hotel Lambert i dziennikarstwo polskie wobec zamachu. Mandat dany przez szlachtę Zamoyskiemu. Zamoyski wywieziony do Petersburga. Wydalenie z kraju Zamoyskiego. Programem Wielopolskiego jest: położenie końca ruchowi, ustalenie instytucji. System Wielopolskiego nie spełnia pierwszej części zadania. Uderzenia obok. Rozmijanie się z zadaniem głównym. W. Ks. Konstanty. System W. Ks. Konstantego. Postępowanie władz rosyjskich. Główne błędy, wszystko co zaszło ich następstwem. Organizacja spisku. Niemożność uchwycenia głowy spisku, zamiar pochwycenia go za nogi. Branka. Błędy w wykonaniu. Branka nie osiąga celu, staje się wymówką, nie powodem powstania. Spisek wobec branki. Powstanie następstwem spisku. O spisku w ogóle. Spiski polskie. Spisek 1863 r. Przyczyny zawiązania spisku. Spiskowcy. Wybuch powstania. Bezmislne przedsięwzięcie niczym nieuzasadnione. Zachowanie się białych wobec wybuchu powstania. Komitet Centralny jako Tymczasowy Rząd Narodowy i ruchawka. Obłęd i nadzwyczajność.

Tom III

Pierwsze wrażenie wywołane powstaniem. Zachowanie się wobec niego różnych czynników. Rozpoczyna się rola Galicji. Zachowanie się cesarza Napoleona i rządu francuskiego od zamachu na W. księcia Konstantego do wybuchu powstania. Postawa zajęta w pierwszej chwili wobec powstania. Po zawahaniu się, cesarz potępia powstanie. Mowa ministra Billault. Wobec tego widoczny obowiązek wyparcia się powstania. Położenie zewnętrzne jakim było istotnie, nie jak się przedstawiało Polakom podczas powstania. Raptowny zerut w skutku konwencji prusko-rosyjskiej. Trudne położenie stworzone Napoleonowi III powstaniem. Opinia publiczna i opozycja. Zasada narodowości. Napieranie ze strony Anglii. Rozmowa lorda J. Russela z margrabią Cador. Cesarz Napoleon bierze konwencję za punkt wyjścia w sprawie polskiej. Protokoły posiedzeń Biura Paryskiego z 9 i 16 lutego 1863 r. Konwencja znikła z widowni, lecz zerut dokonany przez Napoleona III już popchnął zachowawcze żywioły polskie do poparcia powstania. Konwencja z 8 lutego 1863 r. Jej znaczenie i następstwa. Nowy zerut spowodowany oświadczeniami Austrii i Anglii w sprawie polskiej. Cesarz bierze w ręce sprawę polską przeciw Rosji. Misja księcia Ryszarda Metternicha. Zakryta podczas powstania gra mocarstw. Ma na celu poróżnienie Francji z Rosją, ale nierozwiązanie sprawy polskiej. Powody Anglii, powody Austrii. Że nie wszystko w sprawie polskiej było tylko grą ze strony Austrii. Stanowisko tego mocarstwa wobec tej sprawy. Dogodności i obawy chwili przeważają nad widokami i niebezpieczeństwami przyszłości. Niepowodzenie misji ks. Metternicha, lecz jednocześnie podniesienie myśli interwencji dyplomatycznej. Misja ks. Metternicha, drugim, już rozstrzygającym powodem przystąpienia zachowawczych żywiołów do powstania. List ks. Czartoryskiego do białych o skutku misji ks. Metternicha i rozpoczęciu działania dyplomatycznego. Złudzenia optyczne i konieczności wytworzone przez błędne i zgubne czyny, są największą krzywdą, jakie ono sprawie publicznej wyrządzają.

ROZDZIAŁ VIII 453

Dalszy obrót wypadków, po przystąpieniu rozsądniejszych do powstania przedstawiony z ogólnego i rzeczywistego stanowiska na podstawie nieznanych podczas powstania okoliczności. Czy można było naprawić popełniony błąd i zaszła pomyłka? O amnestii. Interwencja dyplomatyczna. List Andrzeja Koźmiana z 1 kwietnia określający, wedle zdania Walewskiego, jej widoki. Noty trzech mocarstw i odpowiedzi rosyjskie. Książę Aleksander Górczakow. Anglia ośmiela go do dania odpornej odpowiedzi 13 lipca. Oczekiwanie skutku odpowiedzi rosyjskiej. Bezowocne podniesienie sprawy polskiej. Dalsze jałowe układy. Cesarz Napoleon i Francja, jedynie obrotem rzeczy dotknięci. Stanowisko Austrii. O zachowaniu się rządu austriackiego w Galicji. List hr. Rechberga do namiestnika Mensdorfa. Instrukcje rządu wiedeńskiego, ich zastosowanie przez namiestnika. Zachowanie się gabinetu wiedeńskiego. Następstwa zjazdu frankfurckiego. Odwieczna polityka Prus wciela się w bismarckowskiej, która wyzyskuje polskie wypadki. Stanowisko Anglii. Odsądzenie Rosji od prawa do Polski. Przyczyny cofnięcia odośnej noty angielskiej. Trudność położenia Napoleona III. Cesarz i jego rząd nie mają znowu odwagi przyznać się do niepowodzenia. Przedłużenie powstania polskiego. Demonstracja zbrojna i Rząd Narodowy narzędziami kombinacji dyplomatycznych. Położenie kraju. Błędy dziennikarstwa polskiego w walce z Rosją i ich następstwa. Rządy W. księcia Konstantego wobec powstania. Wielopolski, następnie W. Książę opuszczają Warszawę. Wielopolskiego koniec. Skrajne prądy i dążenia. Nalóg spiskowania. Namiestnik Bery. Niebezpieczeństwa grożące Galicji. Przymusowe złudzenia cesarza Napoleona. Zwraca się jeszcze dwukrotnie do Austrii. Wielka rada koronna w Wiedniu w październiku, która zastanawia się nad bardziej stanowczym w sprawie polskiej postępowaniem i porozumieniem się z Francją. Mowa cesarza Napoleona z 5 listopada i kongres odstrasza Austrię. Następstwa. Rząd francuski łączy swe nadzieje co do Polski ze sprawą księstw duńskich, i z przewidywaniem wojny na wiosnę. Bismarck próbuje nakłonić Polaków do zażądania okupacji pruskiej. Powody przedłużania powstania przez zimę 1864 r. Zmiana frontu Austrii, zbliża się do dwóch mocarstw północnych. Instrukcje rządu wiedeńskiego z listopada i grudnia 1863 co do zachowania się władz w Galicji. Reskrypt ministra stanu Schmerlinga z 21 lutego 1864 roku, zapowiadający stan oblężenia. Ogłoszenie stanu oblężenia nie kładzie w Galicji końca powstaniu. Dowody, że istniał zamiar przeniesienia powstania do Galicji. Cesarz Napoleon zaleca ks. Czartoryskiemu zakończenie powstania. Depesza ks. Czartoryskiego z 24 kwietnia 1864 r. do Rządu Narodowego, opisująca końcową rozmowę z cesarzem. Koniec powstania.

ROZDZIAŁ IX 519

Skutki powstania 1863 roku.

ROZDZIAŁ X 528

Rozdział odpowiedzialności. Główna przyczyna błędów i pomyłek oraz zaciągniętych odpowiedzialności.

ROZDZIAŁ XI 606

Ostatnia scena dramatu. Jej związek z całością. Zamknięcie jednego okresu porozbiorowych dziejów, rozpoczęcie nowego. Śmierć i zniszczenie nie mogą być przedmiotem rozumowania. Środki i sposoby godnego istnienia. Byt państwowy i byt narodowy. Poświęcenie bytu narodowego dla usiłowań odzyskania państwowego, prowadzi do rozminięcia się z celem, uwydatnia to powstanie 1863 r., i tym zamyka jeden okres porozbiorowych dziejów. Zamknięty okres wypełniony dążeniem do bytu państwowego. Nie może on być odzyskanym bez obcej pomocy. Odbudowanie państwa polskiego tym trudne, że widoki obcej pomocy do minimum się ograniczyły, podczas gdy przeszkody do przetrwania wzrosły były do maksimum. Mylne pod tym względem wychowanie pokoleń porozbiorowych. Interes Europy. Konieczność europejska. Obowiązek Europy. Interes Francji napoleońskiej w odbudowaniu państwa polskiego. Dwa systemy dążące do odbudowania państwa polskiego: przez obcą pomoc, i o własnej sile. Porozbiorowe dzieje Polski. Ich związek z 1863 rokiem. Dążenia do odzyskania bytu państwowego niszczyły warunki istnienia jako narodu. Przyczyn klęsk porozbiorowych, zarówno jak upadku państwa polskiego, szukać należy, w pewnej mierze, nie tylko w wadach narodu, także w wadach jego przymiotów. Cnoty narodu polskiego. Brak miary i równowagi. Wady przymiotów. Dwa systemy, jeden pracy około bytu narodowego, drugi wyłącznych usiłowań w celu bezpośredniego odzyskania niepodległości. Przedstawiciele systemu pierwszego. Mierostawski. System pierwszy wyklucza spiski i powstania. Z jego przeciwieństwa, system drugi, staje się nie tylko

szkodliwym, ale i zgubnym; gdyż pierwszy daje się zawsze przez drugi porwać, a przewidzieć niebezpieczeństwa i wcześniej mu zaradzić nie umie. W tym główna przyczyna porozbiorowych klęsk. Oba systemy współdziałały w klęskach porozbiorowych. Drugi daje im początek, pierwszy rozszerza ich rozmiary. Nie mądry Polak po szkodzie. Porozbiorowa poezja. Kłamstwo i jego w społeczeństwie potęga. Powstanie 1863 r. następstwem dążenia do bytu państwowego; poparcie dane mu, następstwem wiary w obcą pomoc. Jedna droga i rozmaitość dróg. Oparcie bytu narodowego na własnych siłach. Teoria ofiar szkodliwych. Nie one, ale narodowe instytucje zapewniają ciągłość myśli narodowej. Stosunek niepodległości do bytu narodowego. Duch i forma zadania. Nie mogąc być państwem, trzeba pozostać narodem. Patriotyzm porozbiorowy. Patriotyzm szkodliwy i zgubny winien być zastąpiony patriotyzmem politycznym.

ROZDZIAŁ XII

641

Szkola patriotyzmu politycznego. Wynik ogólnej potrzeby. Odpowiada nie tylko zmianie położenia ale i pojęć. Szkoła powstaje nie pomimo, iż jej twórcy brali udział w wypadkach 1863 r., ale dlatego, że go w nim wzięli. Badanie dziejów narodu. Z badań historycznych i z nauk nabytych w wypadkach 1863 r. powstała szkoła. Szkoła jest wyłącznie narodową. Jej celem jedynym uratowanie, utrzymanie i wzmocnienie bytu narodowego. Byt narodowy. Przyszłość zakryta przed oczami ludzkimi. Nie tylko możność ale konieczność dla Polaków, pozostania narodem, chociaż przestali być państwem. Główne punkty szkoły. Potrzeba walki. Szkoła wojująca. Jak założonym został Przegląd Polski Teke Stańczyka. Skuteczność środka. Nazwa nadana przez ogół szkole. Zapasy. Tuman. Autorzy Teki Stańczyka. Następstwa Teki Stańczyka. Etyczne i polityczne następstwa. Szkoła stańczykowska daje początek patriotyzmowi politycznemu w przeciwstawieniu do patriotyzmu szkodliwego. Stronnictwo a szkoła. Postępowanie szkoły i dalsze jej zadanie. Użyteczność i znaczenie jej powstania. Szkoła wobec przeobrażeń i nowych prądów. Nie może zmazać, ale może odkupić winy 1863 r. Gdzie wszyscy zawinili, wszyscy powołani do naprawy.